

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΤΝΚΝ ΝΕΟΛΑΛΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΟΝΕ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : Π Ε Τ Ρ Ο Σ Χ Α Ρ Η Σ

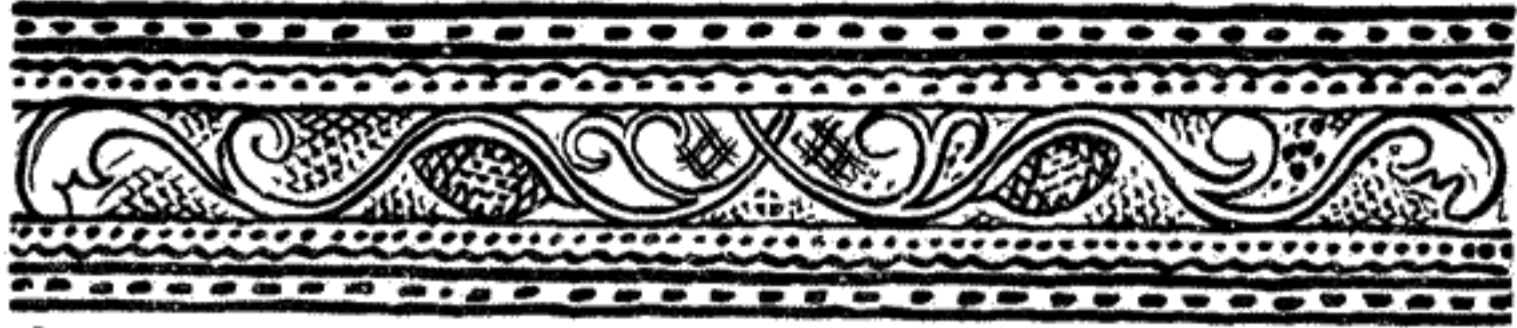
ΤΟΜΟΣ ΕΞΗΚΟΣΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1956

ΕΙΣ ΤΗΝ Κ.Ε.Π
ΙΟΑΝΝΙΝΑ 2008

ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΑΓ. ΟΡΟΥΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΑΡΟΝ

Τὸ Ἅγιον Ὄρος κέκτηται πολλαπλὴν σημασίαν καὶ ἀπὸ ἐπόψεως ἱστορίας θρησκευμάτων καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως ἱστορίας τοῦ μοναχισμοῦ καὶ τῆς εὐσεβείας. Ἐρευνᾶν, ἐπιστημονικαὶ ἀποστολαὶ καὶ ταξείδια τῶν τελευταίων δύο αἰώνων κατέστησαν πάλιν εὐρέως γνωστὰς τὰς μονὰς τοῦ Ἄθω καὶ τὴν ἰδιότυπον σημασίαν αὐτῶν. Θὰ ἐσήμαινε «γλαῦκ' Ἀθήναζε φέρειν» ἂν ἤθελον ἐπιχειρήσει νὰ ἐμφανίσω τὸν Ἄθω ἀπὸ τῆς καλλιτεχνικῆς του ἢ τῆς θρησκευολογικῆς του πλευρᾶς.

Περισσότερον ἐνδιαφέρον θὰ εἶχεν ἴσως ἡ πραγματεία τῆς θέσεως, τὴν ὁποῖαν κατέχει εἰς τὴν νεοελληνικὴν συνείδησιν ὁ Ἄθως, ὡς ἐστὶ ἀλληνοχριστιανικῆς εὐσεβείας καὶ παραδόσεως, ὡς προπύργιον τῆς ἑλληνικῆς ἢ μεγάλης ἰδέας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν πλαστικὴν δύναμιν, τὴν ἐντελέχειαν, τοῦ ἔθνικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, ὡς κιβωτὸς τῶν προσδοκιῶν τοῦ ἔθνους, ὡς μία πνοὴ ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν Βυζάντιον, τοῦ ὁποίου οἱ αὐτοκράτορες ἱδρυσαν τὰς μονὰς ἢ ἀπεχώρησαν εἰς αὐτὰς ὡς μοναχοί. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα γνωστὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, δὲν θὰ εἶχον ἴσως πολὺ ἐνδιαφέρον. Ἐπροτίμησα διὰ τοῦτο νὰ πραγματευθῶ περὶ τοῦ νοήματος, τὸ ὁποῖον ἐνέχει ὁ Ἄθως ὡς σύμβολον τῆς ἀκαταλύτου ὁρμῆς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς πρὸς τὸ ὑπερβατικὸν καὶ ὡς μαρτύριον τῆς σημασίας τῆς ὁρμῆς ταύτης διὰ τὸν βίον. Μὲ ἄλλας λέξεις, ἡ πραγματεία μου θὰ εἶναι ἔκφρασις τοῦ βιώματος, τὸ ὁποῖον ἔσχεν εἰς τὸν Ἄθω ἕνας νοσταλγικὸς περιπλανητὴς, πού ζῆ μέσα εἰς τὴν κρίσιν τοῦ παρόντος. Ἐνὰ μῆνυμα, τοῦ ὁποίου πείραν ἔλαβεν ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τὸ ὁποῖον συνησθάνθη ὡς ἀπευθυνόμενον πρὸς ὄλους ὅσοι ζοῦν μέσα εἰς τὴν ἐξωστρέφειαν καὶ τὴν ἀνεστιότητα τῶν χρόνων μας. Μία φωνὴ ἀπὸ τὸ Αἰώνιον πρὸς τὴν βεβηλότητα τῆς ζωῆς νεωτέρων χρόνων.

* * *

Ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος ὁ τρίτος ὠνόμασε τὸ ὄρος Ἄθω πύλιν τοῦ οὐρανοῦ. Ἴσως διότι κατὰ παλαιὰν ἀντίληψιν οἱ μοναχοὶ τοῦ ἐκβιάζον διὰ τῆς ἀδιαλείπτου προσευχῆς τὴν εἴσοδον εἰς τὸν κόσμον

τοῦ ἐπέκεινα ἢ ἴσως διότι διατρίβουν ἐντὸς τῆς σφαίρας τῆς ἀγιότητος, ἡ ὁποία γειτνιάζει πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀντανάκλᾳ τὸ θεϊκὸν τοῦ φῶς μέσα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μετεχόντων τῆς σφαίρας ταύτης. Γεγονὸς εἶναι ὅπως οὐδέποτε ὁ Ἄθως περιουλλέγει ὅσον οὐδεὶς ἄλλος ἱερός χώρος τοῦ χριστιανισμοῦ τὸν ἀνθρώπον, ἐγγενᾶ εἰς αὐτὸν ἑορταστικὴν διάθεσιν, ἀφυπνίζει τὴν ἐν τῇ ψυχῇ ληθαργοῦσαν ὁρμὴν πρὸς τὰ ἄνω, ὑψώνει πολίτας αὐτοῦ καὶ ἐπισκέπτας ὑπεράνω τοῦ θορύβου τῶν βεβήλων στιγμῶν τοῦ παροδικοῦ μέχρι τῆς μουσικῆς τοῦ αἰωνίου. Ἐδῶ πληροῦται μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἐπισκέπτου, πού ἔρχεται ἀπὸ τὰς πόλεις, ὁ πόθος τοῦ Rilke, πού εἶναι πόθος ὄλων τῶν βαθυτέρων φύσεων τοῦ παρόντος: «Ἄν μόνο μιά φορά βασιλεύει ἀπόλυτη ἡσυχία, ἂν τὸ τυχαῖο καὶ τὸ συμπτωματικὸ βουβαίνονταν καὶ τὸ γειτονικὸ τὸ γέλιο, κι' ἂν δὲν μ' ἐμπόδιζε τόσο πολὺ ὁ θόρυβος, μὲ μιά μυριόμορφον τότε ἰδέαν θὰ μπόραγα ὡς τὰ πέρατά σου νὰ Σὲ σκεφθῶ, κι' ὅσο βαστάει ἕνα χαμόγελο νὰ Σὲ βαστάξω». Βεβαίως μέσα εἰς τὴν ψυχὴν μόνον ἐκείνων, πού πνίγονται ἐντὸς τῆς κενότητος καὶ τοῦ βεβήλου, μόνον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι φέρουν μέσα των «μῖαν ἄκρη ἀπὸ χρῶμα γαλάζιας λαχτάρης» κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Μοε, τοῦ Νορβηγικοῦ ποιητοῦ, ἢ κινουῦνται ἀπὸ τὴν «ὁρμὴν πρὸς ἀπόπλουν» περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ εἰς μίαν ἐπιστολὴν τοῦ ὁ Ibsen. Ὁ Ἄθως σημαίνει ἰδιότυπον μορφήν τοῦ πολιτιστικοῦ βίου, ἢ εὐσεβεία του, ἢ τέχνη του, οἱ τύποι τῆς λατρείας, πού ἰσχύουν ἐν αὐτῷ εἶναι ἔκφρασις ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ περιεχομένου καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἰσχύει καὶ περὶ αὐτοῦ ὅ,τι λέγει ὁ Goethe περὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν ποιητικῶν δημιουργημάτων: «Ποιήματα ἐγγχρωμα εἶναι τζάμια. Ὅταν ἀπέξω τὸ μέσα θωρεῖς τῆς ἐκκλησιᾶς, σκοτεινὰ τὰ βλέπη μέσα ὄλα καὶ θαμπωμένα. Μὰ ὅταν κάποτε βρεθῆς στὸ ναό, ὄλα μὲ μιᾶς φῶς πολύχρωμα παίρνουν. Νόημα κάθε εὐγενικὸ φωτοβολαεὶ σύμβολο». Χρειάζεται θεώρησις ἐκ τῶν ἔνδον, ἐκ τῆς προσηκούσης ἐσωτερικότητος. Πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς ἐραστὴς τῆς μουσικῆς διὰ νὰ δύναται νὰ ἀκούῃ καὶ νὰ κατανοῇ τὸ κάλλος τῶν ἀρμονικῶν τόνων.

* * *

Τὴν ὕψωσιν ἐκείνην, τὴν συναρπαγὴν τῶν ψυχῶν πρὸς τὰ ἄνω, ἐνεργεῖ ἤδη ἡ φύσις τῆς χερσονήσου τοῦ Ἁθῶ. Μεταθέτει εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ ὄνειρου καί, ὅπως εἶχεν ἤδη παρατηρήσει ὁ Fairweather, ἡ ὠμορφιὰ τῆς φύσεως αὐτῆς, ποῦ εἶναι κράμα ἀπὸ ἀπαλὰς μεσημβρινὰς γραμμὰς καὶ ἀπὸ ἀγρίους βορεινοὺς τόνους, ἐγγενῶς κάποιο εἶδος ἐκστάσεως εἰς τὴν ψυχὴν. Βαθεῖαι, ἀπρόσιτοι φάραγγες διαδέχονται ἡ μία τὴν ἄλλην. Ἀπὸ τὸν πράσινον ὠκεανὸν τοῦ δάσους, ποῦ ἀπλώνεται ἀπέραντον ἐπὶ λόφων καὶ κοιλάδων καὶ φθάνει μέχρι τοῦ κρασπέδου τῆς θαλάσσης, ἀνακύπτουν ὕψηλά κυπαρίσσια, ποῦ μοιάζουν μὲ προσευχὰς καὶ δίδουν ἕνα τόνον ἐπίσημον καὶ ἄμα ἐλαφρῶς μελαγχολικὸν εἰς τὴν ἄθωνικὴν φύσιν. Πρὸς τὸ κελάρυσμα τῶν νερῶν, ποῦ φθάνει μέχρι τῶν ἀκοῶν ἀπὸ τὰ ἀδιείσδυτα βᾶθη τῶν χαράδρων, ἀναμειγνύεται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὸ ἄσμα τῆς ἀηδόνος. Μία τοιαύτη ποικιλία φυτικῶν μορφῶν ἠδύνηι τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐμβάλλει εἰς ἔκπληξιν διὰ τὴν πολυμορφίαν τῆς πλαστικῆς δράσεως τῶν «Μητέρων». Ὁξυές, δρυς, αἰωνόβιοι πλάτανοι, πεῦκα, ἔλατα, μουριές, ἐλαιόδενδρα, πορτοκαλιές, λεμονιές, καρυδιές, ἀμυγδαλιές, μηλιές, μιά καταπληκτικὴ εἰς πλοῦτον μουσικὴ χρωμάτων καὶ μορφῶν γεμίζουν τὰ κράσπεδα τῶν μαιανδροειδῶν δρομίσκων, τὰ ὑψώματα, καὶ τὰς κοιλάδας ἢ στεφανώνουν τὰ ἄκρα τῶν μικρῶν λειβαδιῶν. Ἀδιάλειπτοι πνοαὶ ζεφύρων θωπεύουν τὰ πυκνὰ φυλλώματα καὶ δημιουργοῦν ἕνα ἀπέραντον θρόισμα φύλλων, ποῦ ὁμοιάζει πρὸς μυστικὸν ψίθυρον ἀπὸ ἄλλους κόσμους. Ἐνας ἀνέκφραστος στεναγμὸς ἀορίστου νοσταλγίας συνέχει τὸ στήθος. Ἀπὸ κάθε ὕψωμα χαιρετᾷ κανεῖς τὴν θάλασσαν, τὴν ἀπέραντον σειρὰν τῶν ἀγριωπῶν ἐδῶ, ἐπιχαρίτων ἐκεῖ κάβων, τὰς ἀμφιθεατρικὰς ἀκτῆς, ποῦ πλαισιοῦνται ἀπὸ κυπαρίσσια, ἐλαιόδενδρα καὶ καστανιές. Τὸν βαθὺν βασικὸν τόνον τῆς μουσικῆς αὐτῆς τῶν μορφῶν καὶ τῶν χρωμάτων ἀποτελεῖ τὸ δάσος τῶν καστανεῶν ἀτελείωτον, ἀκίνητον, ἡμισκότεινον. Πανύψηλοι κορμοὶ, διαδεχόμενοι ἀλλήλους εἰς μυστηριώδη βᾶθη, ἐπιστέφονται ἀπὸ πυκνὰς στεφάνους, αἱ ὁποῖαι, ἀδιάσδυτοι ἀπὸ τὸ ἡλιακὸν φῶς, ἐμποιοῦν τὴν ἐντύπωσιν ἀπεράντου θόλου, ποῦ βαστάζουν, δίκην κιόνων, οἱ εὐθυτενεῖς κορμοὶ τῶν αἰωνοβίων δένδρων. Ἐνας ἀληθινὸς καθεδρικός ναός, ἀχειροποίητος, ὑποβλητικὸς, ποῦ συναρπάζει πρὸς τὰ ἄνω τὰς ψυχὰς, ὅπως ἡ γοιθικὴ τεχνοτροπία. Ἀποτελέσμα τῆς ἐπενεργείας τοῦ ὕψηλοῦ ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου θυμικοῦ, ποῦ ἐμβάλλει εἰς φόβον διὰ τὸ ὑπερδύναμον καὶ τὸ ἀπρόσιτον καὶ συγχρόνως μᾶς σύρει πρὸς ἑαυτὸ, μᾶς

μεταδίδει κάτι ἀπὸ τὴν δυναμικότητά του καὶ μᾶς παρασύρει μαζὺ του πρὸς τὰ ὕψη του. Καὶ ἡ μόνωσις ποῦ κινεῖ εἰς συγκέντρωσιν, καὶ ἡ ἀπέραντος σιγή, ποῦ ἀπλώνεται γύρω ἀπὸ τὸν μοναχικὸν περιπλανητὴν, συμβάλλουν εἰς τὸ βίωμα τῶν μυστηριωδῶν πλαστικῶν δυνάμεων, ποῦ δροῦν ὀπισθεν τοῦ πλούτου τῶν μορφῶν αὐτῶν. Βιοὶ κανεῖς ψυχὴν τῆς φύσεως καὶ ἀπομακρύνει τὸ μυστήριον τῆς ἐσωτερικῆς συναρτήσεως τῶν ὄντων. Ἡ φύσις τοῦ Ἁθῶ ἐμφανίζεται ὡς αἰσθητικὴ ἔκφρασις τῆς ψυχῆς τοῦ σύμπαντος. Διὰ τῆς τοιαύτης βιώσεως αὐτῆς αἴρονται τὰ ὄρια, ποῦ χωρίζουν τὰ ὄντα καὶ πίπτουν οἱ φραγμοὶ μεταξὺ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου, μεταξὺ φύσεως καὶ ψυχῆς. Τὸ ἀτομικὸν συναίσθημα εὐρύνεται εἰς κοσμικὸν καὶ μέσσει εἰς τὴν ἑορταστικὴν τῆς διάθεσιν αἰσθάνεται ὅλα γύρω τῆς ἡ ψυχῆ μας συγγενῆ. Καὶ ὑπάρχουν στιγμαὶ ποῦ ζῆ κανεῖς τὴν γοιθειαν τῆς Μ. Παρασκευῆς μέσα εἰς τὴν φύσιν αὐτὴν, ὅπως κατὰ τὴν διάρκειαν ἑνὸς ἀλησημονήτου γλυκοχαράματος πρὸ τῆς ρωσικῆς σκῆτης τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου. Οἱ μεγάλοι καὶ οἱ μικροὶ τροῦλλοι τῆς, πολύτονος ἔκφρασις τῆς λαχτάρας πρὸς τὰ ἄνω, ἐφευγοβολοῦσαν μέσα εἰς τὴν θωπέαν τοῦ ἐωθικοῦ φωτός. Ὅλα γύρω μας ἀπέπνεον κατανουοῦσαν τρυφερότητα, καθηγιασμένα ἀπὸ τὸ κραταιὸν βίωμα, ποῦ τὸ ἔκαμνε βαθύτερον ἢ πολυφῶνος κωδωνοκρουσίαι, πρόσκλησις πρὸς ἀπόπλουν, πρὸς πτῆσιν. Οὕτω ἡ φύσις τοῦ Ἁθῶ προπαρασκευάζει τὴν ψυχὴν πρὸς κατανόησιν τοῦ νοήματος τῶν ποικίλων συμβόλων, τὰ ὁποῖα ἐκφράζουν τὸ πνεῦμα, ποῦ περικλείουν αἱ μοναί. Εἶναι τρόπον τινὰ τὸ προανάκρουσμα, ποῦ προαγγέλλει τὰ βασικά θέματα τῆς μουσικῆς, ἢ ὁποῖα ἀναμένει τὸν ἐπισκέπτην τῶν προσευχητηρίων τοῦ Ἁθῶ.

* * *

Αἱ μοναὶ τοῦ Ἁθῶ ἢ κείνται εἰς τὸ στόμιον χαράδρων παρὰ τὴν παραλίαν ἢ ἀναδύονται ἀπὸ τὸ πράσινον ὕλομανδῶν ὕψωμάτων ἢ πυργοῦνται ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀποτόμων βράχων ὑπεράνω τῆς θαλάσσης. Περιεζωσμένοι μὲ ἰσχυρὰ τείχη, κραταιαί, πολυόροφοι, φαίνονται ὡς νὰ ὄνειροπολοῦν τὸ μακρυνὸν παρελθόν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατὰγονται καὶ τὸ ὁποῖον περικλείουν. Ἡ εἴσοδος εἰς αὐτὰς σημαίνει μετάστασιν εἰς ἕνα κόσμον, τὸν ὁποῖον βαστάζει ἢ πεποίθησις ὅτι «Μόνον μέσα μας φέγγει ἰλαρὸν φῶς». Ὁ σκληρὸς βίος τῶν ἀθωνιτῶν μοναχῶν εἶναι ἀποχώρησις εἰς τὴν ἐσωτερικότητα, ἀποστροφή ἀπὸ τὸν κόσμον, βυθισμὸς εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τὸ θεῖον διὰ τούτου. Τοιοῦτον τι εἶναι ἀναντιρρήτως κατ' ἀρχὴν ὁ βίος παντός μοναχοῦ καὶ πάσης μοναστικῆς κοινότητος. Ἐν τούτοις

οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ διάγεται ὁ βίος οὗτος μετὰ τήσως συνεπείας, οὐδαμοῦ τῆς χριστιανοσύνης τόσον ὁμαδικῶς καὶ μέσα εἰς τόσον πλῆθος μονῶν, μονυδρίων, κελλίων, καὶ οὐδαμοῦ ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν μορφῶν, πού ἀπαντῶμεν ἐπὶ τῆς μικρᾶς χερσονήσου τοῦ Ἁθῶ. Διὰ τοῦτο τὸ συναίσθημα, ὅτι εἰσερχόμεθα εἰς κόσμον, πού εἶναι σὺν ὕφανσις Ἐνθάδε καὶ Ἐπέκεινα, καὶ ὁ ὁποῖος φέρει εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἐπισκέπτου τὸ ἐρώτημα ἐκεῖνο τοῦ Rilke: «Εἶναι ὁ θεὸς ἐκεῖ, εἴμεθα ἡμεῖς ἐδῶ;».

Εἶναι ὁ κόσμος τοῦ ἁγίου, ἡ περιοχή τοῦ στρώματος ἐκεῖνου τῆς πραγματικότητος, πού ἐπικαλεῖται ἀγιότητος, ἡ ὁποία διέπεται ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς μαγικῆς κοσμοθεωρίας καὶ ἐντὸς τῆς ὁποίας αἰσθάνεται κανεὶς ἀπηλλαγμένην τὴν ψυχὴν τοῦ ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ τοὺς νόμους τῆς. Διότι εἰς τοῦτο ἀκριβῶς συνίσταται τὸ νόημα τῆς ἀγιότητος, εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὸ κατὰ φύσιν καὶ τὸ βέβηλον καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὴν ὑψωσιν εἰς τὸ οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς ζωῆς καὶ εἰς τὴν ἐκ τοῦ φωτός αὐτοῦ καθαγίασιν καὶ λάμπρυνσιν τῶν πάντων. Διὰ τοῦτο μεθίσταται ὁ ἐπισκέπτης εἰς μίαν μεσοχώραν, εἰς μίαν μέσην κατάστασιν, ὅπου αἱ σκιαὶ εἶναι παντοῦ παροῦσαι καὶ ὅπου τὸ ἀόρατον ἀναγγέλλει συνεχῶς τὴν παρουσίαν τοῦ μέσα εἰς τὸ ὄρατό κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ γεννᾶται ἡ ἐντύπωσις ὅτι ὀπισθεν τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου ὑπάρχει κρυμμένος ἕνας ἄλλος, ἕνας δεύτερος κόσμος, πού τονίζει τὸ συναίσθημα τῆς παροδικότητος τῆς πραγματικότητος καὶ τὴν προσωρινότητα τῶν περιεχομένων του.

Μέσα εἰς τὴν σφαῖραν αὐτὴν τῆς ἀγιότητος ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἑαυτὸν γέτονα τοῦ θεοῦ κατ' ἄμεσον τρόπον. Εἰς τοῦτο συνίσταται τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀνατολικοῦ μοναχισμοῦ, δηλαδή εἰς τὴν ὑψωσιν μέχρι τοῦ κόσμου τούτου διὰ τῆς ἀποχωρήσεως ἀπὸ τοῦ βεβήλου θορύβου, διὰ τοῦ βυθισμοῦ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ διὰ τοῦ ἀδιαλείπτου ἀγῶνος κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῶν δυνάμεων τοῦ σκότους. Τὸ ἅγιον ὄρος ἀποπνέει τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ κόσμου τούτου τῆς ἀγιότητος κατὰ τρόπον πολὺ αἰσθητόν. Καὶ ὅλα χρησιμεύουν ὡς σύμβολα τῆς ὑπερβατικῆς πραγματικότητος, ἡ ὁποία εἶναι διὰ τοὺς μοναχοὺς τὸ ὄντως ὄν, ὡς αἱ ἰδέαι διὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὴν σχολὴν του. Αὐτὴν ἐξαγγέλλει ὁ θρύλος, αὐτὴν ὑποδηλοῦν αἱ ἅγιοι εἰκόνες, αὐτὴ δρᾶ παροῦσα κατὰ τὰς μακρὰς ὁλονυκτίους λειτουργίας, αὐτὴν διηγεῖται τὸ τρεμοσβῆνον φῶς τῶν ἀκοιμήτων κανδηλῶν, εἰς αὐτὴν ἀνάγει ἡ νοερά προσευχὴ τῶν μυστικῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ μυστικισμὸς τῆς θείας λατρείας.

* * *

Ὁ θρύλος ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴν ὀρμὴν πρὸς τὸ ἀπέραντον, ἐξαγγέλλει τὸ μεταφυσικὸν στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἶναι συμπύκνωσις μιᾶς ἰδέας τῆς ὁποίας μορφήν ἐμφανίσεως ἀποτελεῖ, χρησιμεύει ὡς σύμβολον τῆς παρουσίας τοῦ ὑπεραισθητοῦ ἐντὸς τοῦ ὄρατοῦ κόσμου. Οἱ θρύλοι ἐπικάθηνται ἐπὶ τῶν πύργων τῶν μονῶν ὅπως τὰ λευκὰ νεφύδρια περὶ τὴν κορυφὴν τοῦ Ἁθῶ, ζωογονοῦν τὴν μορφήν τῶν ἀγίων, θερμαίνον, τὰ κελλία τῶν μοναχῶν, συντροφεύουν τοὺς ἀσκητάς. Γύρω ἀπὸ κάθε ναῖδριον, κάθε κρήνην, κάθε ὑπερδύναμον δένδρον αἰωροῦνται πολύχρωμοι στέφανοι θρύλων. Πρὸ πάντων ἐνοικοῦν εἰς τὰς ἱστορικὰς εἰκόνας καὶ εἰς τὰς τοιχογραφίας τῶν ναῶν καὶ συμβάλλουν εἰς τὸ θέλημα τοῦ μυστηριώδους, τοῦ ὅλως ἄλλοτρίου, πού χαρακτηρίζει τὸ ἔσωτερικὸν τῶν βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν. Δι' ὅσους ζοῦν μέσα εἰς τοὺς θρύλους αὐτοὺς δὲν ὑπάρχουν πλέον ὄρια μεταξὺ ἐνθάδε καὶ ἐπέκεινα. Αἴρονται, ὅπως αἴρει ἡ ὀμίχλη τὴν ἀπ' ἀλλήλων διάκρισιν τῶν ἀντικειμένων καὶ τὰ ὑψώνει εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ ὄνειρου. Οἱ θρύλοι αὐτοὶ μεταδίδονται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, περιβεβλημένοι τὸ κύρος μιᾶς μακρᾶς παραδόσεως, ἢ εἶναι συγκεντρωμένοι εἰς τυπωμένας συλλογὰς, πού ἡ ἀναγνωσις των ἀποτελεῖ ἐντύπωμα διὰ τὴν μεγάλην πλειονότητα τῶν μοναχῶν. Τοὺς εἰσπνέουν μετὰ τοῦ ἀέρος τοῦ Ἁθῶ καὶ ὅπως εὐστόχως γράφει ὁ Dölger, ἀπέβησαν αἱ γνωσιολογικαὶ κατηγορίαι τῆς νοήσεώς των. Εἶναι κατόπιν τούτων εὐνόητον ὅτι εἰς τὸν κόσμον, εἰς τὸν ὁποῖον μᾶς εἰσάγουν αἱ μοναὶ τοῦ ἁγίου ὄρους, οὔτε εἶναι γνωστοὶ οὔτε ὑφίστανται οἱ νόμοι τῆς φύσεως. Τὰ πλήθη τῶν ἀγίων καὶ τῶν ἀγγέλων, πού κοσμοῦν τοὺς ἡμισκοτείνους τοίχους τῶν ναῶν, περιπλανῶνται κατὰ τὴν νύκτα ἀνά τοὺς εὐρεῖς περιβόλους τῶν μονῶν. Πρὸς αὐτοὺς συναναστρέφεται ὑπὸ τὴν ἀμυδρὰν ἀνταύγειαν τῶν κανδηλῶν τοῦ καθολικοῦ ἢ τῶν παρεκκλησιῶν ὁ ἀσκητικὸς ἰατρὸς μιᾶς ἱστορικῆς μονῆς, ἢ ὁ ἀπλοῖκός ἀδελφός μιᾶς ἄλλης, ὁ ὁποῖος διηγεῖται ὡς κάτι τὸ αὐτονόητον τὰς νυκτερινὰς συναντήσεις τῶν λαμπρυσμένων αὐτῶν πολιτῶν τοῦ Ἐπέκεινα. Καὶ ὡς πολεμῖα στρατιὰ ἐξελαύνουν περὶ τὸ μεσονύκτιον οἱ δαίμονες καὶ αἱ δυνάμεις τῆς κολάσεως, πού τὸ φῶς τῆς ἡμέρας τοὺς κρατεῖ δεσμίους ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ἐξωνάρθηκος. Τὴν δύναμιν τῶν ζοφερῶν τούτων ὄντων γνωρίζουν ἐκ πείρας οἱ μοναχοί. Μάχαι λαμβάνουν χώραν πρὸς αὐτά, σημεῖα τῶν ὁποίων ἢ ἐξόρυξις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ αἱ ἄλλαι κακώσεις, πού ἀπαντῶμεν ἐνιαχοῦ ἐπὶ τῶν σατανικῶν αὐτῶν σχημάτων τοῦ νάρθηκος. Εἰκὼν ἄλλως τε καὶ ἀντικείμενον

τελοῦν κατὰ παμπαλαίαν δοξασίαν, τὴν ὁποίαν συνεμερίσθη καὶ ὁ Νεοπλατωνισμός, εἰς ἐσωτερικὴν σχέσιν πρὸς ἄλληλα, ὅπως τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ὄνομά του. Καὶ συμβαίνει ἐνίοτε νὰ φαίνωνται καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἐπισκέπτην, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀτμοσφαιρας αὐτῆς, τοιχογραφίαι ἡρώων τῆς πίστεως, σοφῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου ὡς φαντάσματα, ποὺ προβάλλοντα ἀπὸ τὸ Μηδὲν σαλεύουν μέσα εἰς τὸ ἀβέβαιον φῶς τῶν κανδηλῶν καὶ τῶν κηρίων.

Ὅπως οἱ θρύλοι, μεταρσιώνουν καὶ αἱ εἰκόνες — ἀπέραντον πλῆθος παλαιῶν καὶ ἐν μέρει ἱστορικῶν τοιχογραφιῶν καὶ φορητῶν εἰκόνων — μέχρι τῆς ὑπεραισθητῆς περιοχῆς τοῦ Ἁγίου καὶ ἐνισχύουν τὸ συναίσθημα τῆς διαβιώσεως μέσα εἰς ἓνα μαγικὸν κόσμον. Ἐνας διόσημος αἰσθητικὸς ὥρισε τὴν τέχνην ὡς ἐμφάνισιν τῆς ἰδέας ἐντὸς πεπερασμένου σχήματος καὶ πρὸ αὐτοῦ ἰσχυρίσθη μυστικίζων φιλόσοφος ὅτι ἡ τέχνη εἶναι παράστασις τοῦ ἀπέραντου διὰ τοῦ παροδικοῦ. Συμφώνως πρὸς ταῦτα ἔσχατος σκοπὸς αὐτῆς εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν χρόνον, ἡ ὑψωσις τοῦ παροδικοῦ μέχρι τοῦ αἰωνίου διὰ τῆς δηλωτικῆς νοήματος αἰσθητικῆς μορφῆς. Ὁ σκοπὸς οὗτος τῆς τέχνης διαφαίνεται σαφῶς εἰς τὴν βυζαντινὴν ἀγιογραφίαν. Αἱ εἰκονιζόμεναι μορφαὶ δὲν εἶναι ἐπίγειοι ἄνθρωποι, ἐξ αὐτῶν ἀναλάμπει τὸ ὑπεραισθητόν, αἰσθάνεται κανεὶς περὶ αὐτοὺς τὴν πνοὴν τοῦ αἰωνίου, τοῦ θείου. Ἡ εἰκονογραφία αὐτὴ ἐγεννήθη καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία, πρὸ πάντων ὑπὸ τὴν νεοπλατωνικὴν τῆς μορφῆν διεπότισε τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν θεολογίαν τῆς Ἀνατολῆς. Κατὰ τὴν νοοτροπίαν ταύτην πάντα τὴν ἐπίγεια δὲν εἶναι παρὰ σκιαὶ μόνον τοῦ αἰωνίου κάλλους. Διὰ τοῦτο αἱ βυζαντιναὶ τοιχογραφίαι καὶ εἰκόνες ἐκφράζουν ἢ ὑποσημαίνουν τὸ κάλλος τοῦτο, τὴν ἰδέαν τοῦ εἰκονιζομένου, ὡς ἀποκαλύπτει τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀόρατον φύσιν τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πλατωνισμοῦ πιστεύουν ὅτι εἰκονιζόμενοι καὶ ἡ ἀπεικόνισις των δὲν χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων, διότι ἡ εἰκὼν μετέχει τῆς οὐσίας τοῦ πρωτοτύπου, ἡ ὁποία ἀποκαλύπτεται δι' αὐτῆς. Κατὰ ταῦτα αἱ εἰκόνες εἶναι ἐμπεφορημέναι θῆκαι δυνάμεως καὶ χάριτος ὡς συχνὰ ἐπειράθη νὰ καταστήσῃ σαφὲς ἡ θεολογία τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς. Οὕτω συνδέει ἡ ἀγιογραφία αὐτὴ τὸν πιστὸν πρὸς τὸ ὑπεραισθητόν καὶ ὡς ἀποκάλυψις τοῦ λαμπρυσμένου κόσμου τοῦ ἐπέκεινα ὑψώνει αὐτὸς εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ θείου.

Ὁ χαρακτήρ οὗτος τῶν εἰκόνων ἐξηγεῖ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ εἰκονογράφοι ἔδει νὰ

δέχωνται τὸν ἁγιασμόν τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ παρασκευάζουν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ ὑψηλὸν τῶν ἔργων διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς, ὡς γίνεται μέχρι τῆς σήμερον ὡς πρὸς τοὺς ἀγιογράφους τῶν Καρυῶν, τῆς σκήτης τῶν Καυσοκαλυβίων, τοῦ ἡσυχαστηρίου τῶν Δανιηλαίων ἐπὶ τῆς ἀποτόμου κορυφῆς τῶν Κατουνιῶν. Διότι «μὴ καθαρῶ καθαροῦ ἐφάπτεσθαι οὐ θεμιτόν», συμφώνως πρὸς τὸν πλατωνικὸν λόγον. Τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἐκφράζει ὁ γνωστὸς δραματικὸς G. Hauptmann δι' ὄσων θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ ζωγράφου Μιχαὴλ Κράμερ, τοῦ ἥρωος τοῦ ὁμωνύμου δράματος, ὡς ἀπάντησιν εἰς τοὺς ζητοῦντας νὰ δείξῃ τέλος εἰς αὐτοὺς τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ ἐζωγράφιζε χρόνια τώρα. «Γι' αὐτὸ χρειάζεται, λέγει, μιὰ δλόκληρη ζωὴ, μοναχικὲς ὄρες, μοναχικὲς ἡμέρες, μοναχικὰ χρόνια. Πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς μόνος μὲ τὸν ἑαυτόν του καὶ μὲ τὸν θεόν του, πρέπει νὰ ἀγιάξῃ καθημερινὰ τὸν ἑαυτόν του. Τίποτε τὸ χυδαῖον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι μέσα του καὶ γύρω του. Τότε ἔρχεται τὸ ἅγιον πνεῦμα. Τότε λαμβάνουν χώραν ἀποκαλύψεις μέσα του, τότε ἀναπαύεται μέσα εἰς τὸ αἰώνιον. Τότε βλέπει τὸν Σωτῆρα, τότε τὸν νοιώθει».

Ἐκ τοῦ σκοποῦ ἐκείνου τῶν εἰκόνων ἐξηγεῖται καὶ ἡ τεχνοτροπία, ὁ τεχνικὸς τρόπος τῆς παραστάσεως. Ὅτι ἐμφανίζεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς τεχνικὴ ἀδυναμία εἶναι κάτι τὸ ἠθελημένον, ποὺ ὑπενθυμίζει μακρόθεν τὴν τυποποιημένην τέχνην τῆς Αἰγύπτου. Ἡ βυζαντινὴ τέχνη δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τῆς πραγματικότητος. Ὅτι ἐπιδιώκει εἶναι ἡ παράστασις λαμπρυσμένων ἀνθρώπων, ἡ ὑπὸ τοῦ ἐν μυστικῇ θέᾳ τελοῦντος ἀπομάντευσις τοῦ ἀοράτου, ἡ διὰ τοῦ περιβλήματος τῆς αἰσθητῆς μορφῆς διόρασις τοῦ ὑπεραισθητοῦ. Ὁ ἐκ τοῦ μυστικοῦ βιώματος θεωρῶν τὴν τέχνην αὐτὴν κατανοεῖ πλήρως τοὺς λόγους τοῦ βυζαντινοῦ ἐκείνου συγγραφέως, ὁ ὁποῖος παρομοιάζει τὰς εἰκόνας πρὸς θύραν, διὰ τῆς ὁποίας συγκοινωνοῦν πρὸς ἀλλήλους ὁ αἰσθητὸς καὶ ὁ ὑπεραισθητὸς κόσμος. Ὁρθῶς γράφει περὶ αὐτῶν σύγχρονος Γάλλος ἐρευνητής: Ὁ σκοπὸς των εἶναι λάμπρυνσις καὶ θέωσις, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ τοποθετῶμεν τὰ δημιουργήματά των εἰς τὴν ὀρθὴν προοπτικὴν καὶ τὸν σωτηριολογικὸν τῶν σκοπὸν. Μεταξὺ τῶν εἰκόνων αὐτῶν τοῦ Ἁθῶ ἐξέχουσιν θέσιν κατέχουν μέσα εἰς τὴν συνείδησιν τῶν μοναχῶν αἱ ποικιλόμορφοι ἀπεικονίσεις τῆς Θεοτόκου. Ἡ Μαρία εἰσήγαγεν κατὰ τὸν θρύλον εἰς τὸν Ἁθῶ τὸν μοναχικὸν βίον, αὐτὴ ἐγκαθίδρυσεν ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Ἁθῶ τὴν «ἀγγελικὴν πολιτείαν» καὶ αὐτὴ πιστεύεται ἀνέκαθεν ὡς ἡ προστάτις τῶν μονῶν τοῦ Ὁρους, πρὸς τὰς ὁποίας συνδέουν αὐτὴν πολυάριθμοι θρύλοι. Ἀλλὰ καὶ κάποιος ψυχολογικὸς λό-

γος συντελεῖ εἰς τὴν ἰδιάζουσαν τιμὴν, τὴν ὁποῖαν ἀπολαύει ἡ Παναγία ἐκ μέρους τῶν ἀθωνιτῶν πατέρων καὶ ἀδελφῶν. Ἡ λατρεία τῆς «Δεσποίνης τῶν οὐρανῶν» προσιδιάζει, ὡς παρετήρησαν μερικοί, εἰς τοὺς ἐρημικούς, εἰς τοὺς συγκεντρωμένους εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον καὶ τοιοῦτοι εἶναι οἱ μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ Ἁθῶ οἱ ἐκλεκτοὶ καὶ ψυχικῶς εὐγενεῖς.

* * *

Ἐπὶ τῆς κλίμακος, ἡ ὁποία ἀνάγει τὴν ψυχὴν εἰς τὸ Ὑπεραισθητόν, σημαντικὴν θέσιν κατέχει εἰς τὸ ἅγιον ὄρος ἡ λειτουργία καὶ ἡ προσευχή. Ὁλόκληρος ὁ βίος τῶν μοναχῶν τοῦ εἶναι μιά λειτουργία, τραγούδι ἀπὸ ὕμνους καὶ ψαλμούς, ἀδιάλειπτος σχεδὸν προσευχή, κατανεμημένη εἰς μακρὰς ὥρας τῆς νυκτός καὶ τῆς ἡμέρας. Ὅλοι ὁμῶς αὐταὶ αἱ ἐνέργειαι περιστρέφονται ὡς περὶ κέντρον περὶ τὴν ἱερὰν λειτουργίαν, ἡ ὁποία εἶναι αἰεὶ ἐπαναλαμβανόμενη τέλεσις τοῦ μυστηρίου τοῦ λυτρωτικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Τὸ νόημα αὐτῆς συνίσταται εἰς τὴν παράστασιν τῆς καθόδου τοῦ Θεοῦ, τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου καὶ τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ λειτουργία αὕτη εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν μυστήριον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον τρέφεται ἡ μυστικὴ εὐσέβεια τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ ἂν θρησκεία εἶναι ἡ βεβαιότης ὅτι μεταξὺ παροδικοῦ καὶ αἰωνίου ὑφίσταται σύνδεσμος καὶ συνάφεια, ἂν θρησκεία εἶναι ἡ συναισθηματικὴ ἐπικοινωνία πρὸς τὸ ὑπεραισθητόν καὶ ἡ πρὸς αὐτὸ ἀφοσίωσις, δυνάμει τῆς ὁποίας παρέχεται νόημα εἰς τὴν ὑπαρξιν, λειτουργία καὶ προσευχή σημαίνουν τὴν μᾶλλον γνησίαν ἔκφρασιν τῆς θρησκείας. Καὶ τὰ δύο ὑψώνουν τὸν ἄνθρωπον ὑπεράνω τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐλευθερώνουν αὐτὸν ἀπὸ τὰ στενὰ ὄρια τῆς ὑπάρξεώς του καὶ μεταφέρουν αὐτὸν εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ ἀχρόνου. Ἡ πλουσία εἰκονογράφησις τῶν ἱερῶν τόπων τῆς λατρείας, τὰ νέφη τοῦ θυμιάματος, αἱ ἱλαραὶ προσευχαὶ τῶν κηριῶν, τὸ ἐλπιδοφόρον φέγγος τῶν κανδηλῶν, ὅλα συμβάλλουν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ συναισθηματος ἐκείνου τῆς ἐξάρσεως πέραν τῆς γῆς καὶ τῶν μεριμνῶν τῆς.

* * *

Ἐξίσου ἰσχυρὰ εἶναι καὶ ἡ ἐπενέργεια τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ χώρου. Τὴν ψυχὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιεκτονικῆς ἀποτελεῖ ἡ ὁρμὴ πρὸς διάνοξιν προοπτικῆς, πρὸς διασκέλισιν τῶν ὀρίων, πρὸς πτῆσιν εἰς τὸ ἀπέραντον. Τοῦτο ἰσχύει φυσικὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν βυζαντινὸν ρυθμὸν. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν γοτθικόν, ἐκφράζει τὴν ἐναρμόνισιν Ἐνθάδε καὶ Ἐπέκεινα καὶ διευκολύνει τὸ βίωμα τῆς συναντήσεως Θεοῦ καὶ ψυχῆς.

Δὲν σημαίνει μόνον ζήτησιν, ἀλλὰ τελεσιουργεῖ καὶ τὴν εὐρεσιν. Διὰ τοῦτο τὸ συναίσθημα τῆς παρουσίας τοῦ Numinosum ὑπὸ τὸ σκιδόφως τῶν θόλων του, τὸ ὁποῖον τόσον βαθέως ἐβίωσεν ὁ R. Otto εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωσις ὅτι εὐρίσκεται κανεὶς εἰς ἕνα ἄλλον κόσμον μέσα εἰς τὸ ἀφεγγές φέγγος καὶ τὴν βαθεῖαν σιγὴν, ἐνῶ συγχρόνως μετεωρίζεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ θόλου εἰς μεγαλύτερα ὄλονεν ὕψη, διὰ τὴν ἀναπαυθῆ τέλος ἡ ψυχὴ ἐπὶ τῆς κορυφῆς του, χωρὶς νὰ ἀναζητῆ κανένα ὑψηλότερον κείμενον θόλου τοῦ οὐρανοῦ. Εἰς τὴν αὐστηρὰν κοινοβιακὴν μονὴν τοῦ Καρακάλλου εἶχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ μετὰσχωμεν αὐτοῦ τοῦ λειτουργικοῦ μυστικισμοῦ, αὐτῆς τῆς ὁμαδικῆς ἐνώσεως τῶν ψυχῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶς ἀλησμονήτου λειτουργίας. Τὰ πρῶτα χαμόγελα τῆς αὐγῆς ἐβῶπευαν τὰ νερά τοῦ Αἰγαίου, πὸ ἡπλοῦτο γαληνιαῖον ὑπὸ τοὺς πόδας μας. Ἦτο ἡμέρα μεταλήψεως. Οἱ ἀδελφοί, λευκοπώγωνες καὶ ἐν κατανύξει, παρατεταγμένοι εἰς μακρὰν σειρὰν, προσήρχοντο ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον, ὅπως μεταλάβουν τοῦ ποτηρίου, ἐν ᾧ ὁ χορὸς ἔψαλλε τὸν ὕμνον τοῦ Κοινωνικοῦ: «Γεύσασθε καὶ εἶδετε ὅτι ὁ Χριστὸς ὁ Κύριος». Μία πραγματικὴ σκηνὴ τοῦ Γράλ ἐπάνω εἰς τὸν πύργον ἐκείνον τῆς αὐστηρᾶς ἀσκήσεως, τῆς προσευχῆς καὶ τῆς σιωπῆς, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου φρουροῦν, κλεισμένοι μέσα εἰς τὴν μονήρη των ἐσωτερικότητα, τὴν νοσταλγίαν τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὸ ὑψηλότερον οἱ πολιοὶ ἱππῶται τοῦ Χριστοῦ.

Παρά τὴν ἀσκησιν, τὴν θανάτωσιν τῆς σαρκός, τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἐπιστροφήν εἰς ἑαυτούς, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν σύμπαν, συμβάλλει λοιπὸν λειτουργία καὶ προσευχή εἰς τὴν συνάντησιν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ἔνωσιν μετ' αὐτοῦ. Ἀμφότερα τὰ τελευταῖα ταῦτα φέρουν χαρακτηριστῆρα σαφῶς μυστικόν. Ἡ ὅλη λατρεία εἶναι ὁδὸς πρὸς τὴν μυστικὴν ἔνωσιν διὰ τῶν σταδίων τῆς καθάρσεως καὶ τῆς ἐλλάμψεως. Ὁδὸς ὁ ὁμαδικὸς μυστικισμὸς ὁ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῆ λειτουργικὸς, εἶναι χαρακτηριστικὸς διὰ τὴν εὐσέβειαν τῆς Ἀνατολῆς καθόλου, ἀλλ' ἐντελῶς οἰκείος εἶναι εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁθῶ, ὅπως ἀπαντῶμεν συχνότερον ἢ ἄλλαχοῦ ἐνταῦθα καὶ τὸν ἀτομικὸν μυστικισμὸν τῶν ἐκλεκτῶν. Ἐδῶ ἰσχύουν οἱ λόγοι τοῦ Goethe :

«Ὁμως ὄλο ψηλότερα ἀνεβαίνει ἡ εὐγενῆς ὁρμὴ», διότι ἐδῶ χρησιμοποιοῦνται τὰ πτερὰ ἐκεῖνα τῆς νοσταλγίας, τὰ ὁποῖα ὕψωσαν τὸν Δάντην, ὅπως λέγει εἰς τὸν Παράδεισον, μέχρις Ἐκείνου, πὸ ἀνάβει μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τὴν φλόγα τῆς ἐλπίδος.

* * *

Ὁ μυστικισμὸς οὗτος τὰς πρώτας τοῦ ἀρχᾶς ἔχει ἤδη παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ καὶ παρ' Ὀριγένοι καί, ὅπως πᾶς θρησκευτικὸς μυστικισμὸς, ἐπιδιώκει τὴν ἔνωσην μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἐπαναγωγῆς τῆς ψυχῆς εἰς τὴν οὐρανίαν τῆς πατρίδα. Πρὸς ταύτην ἐρχόμεθα εἰς ἐπαφὴν διὰ τοῦ «ἀκροτάτου τῆς ψυχῆς», ὡς καλεῖ τὸν Θεῖον σπινθῆρα τῶν μυστικῶν τῆς Δύσεως ὁ νεοπλατωνικὸς Πρόκλος. Οὕτω εὐρίσκει ἡ ψυχὴ εἰρήνην καὶ μακαριότητα, διότι πληροῦται ὁ πόθος αὐτῆς πρὸς τὸ Ἀπόλυτον, τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ ὁποῦ ἐπικαλεῖται μὲ τὸσον παθητικὸν τόνον ὁ Goethe.

Ἄλλ' ἡ τάσις αὕτη πρὸς τὸ Θεῖον, ἡ ροπὴ πρὸς τὸ ἀπεριόριστον, ποῦ ἐνοικεῖ εἰς τὴν ψυχὴν, ἐπισκοπίζεται διὰ τῆς προσκολλησεως ἡμῶν εἰς τὴν παροδικότητα τῶν ἐπιγείων, τὴν ὁποία διασποῦν καὶ σκορπίζουν τὴν ψυχὴν. Πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς τὸ Ἔν, τὸ ὁποῖον περιβάλλει ἀπόλυτος μόνωσις καὶ πρὸς τὸ ὁποῖον τείνει μετὰ πόθου ἡ ψυχὴ, ἐπειδὴ συναισθάνεται ἑαυτὴν μονήρη, ἐγκαταλελειμμένην καὶ ἀνέστιον, ἀνάγκη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς ἑαυτήν, νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἐξωστρέφειαν καὶ νὰ συγκεντρωθῇ εἰς τὸ οὐσιώδες. Διότι ὁ κόσμος δὲν εἶναι τὸ ὄντως ὄν, ἡ οὐσία. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐλευθερωσῇ ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰ πάθη του, νὰ καθαρθῇ ἀπὸ πᾶν τὸ βέβηλον καὶ νὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὴν θεωρίαν, τὴν μυστικὴν θέαν, τὴν νοσταλγικὴν τροπὴν πρὸς τὸν Θεόν, τῆς ὁποίας καρπὸς εἶναι ἡ ἔλλαμψις. Οὕτω προετοιμάζει ἑαυτὸν διὰ τὴν μυστικὴν ἔνωσην, ἀποβαίνων ἑνώνως πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν, τὴν πνευματικὴν προσευχὴν, ἡ ὁποία σημαίνει τὸ κορύφωμα τῆς μυστικῆς προσπάθειας καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὴν τὰ πάντα περιλαμβάνουσαν ἀγάπην ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας τελειοῦται ἡ μυστικὴ ἔνωσις τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀτομικὴ αὕτη μορφή τοῦ μυστικισμοῦ προσιδιάζει ὁμῶς μόνον εἰς τοὺς ἐκλεκτούς. Ἐνα τοιοῦτον συνητήσαμεν εἰς τοὺς ἐρημικοὺς χώρους τῆς ὑψηλῆς ἐπὶ βράχου πυργουμένης μονῆς τοῦ Διονυσίου.

Ἐχει ὑψωθῆ εἰς τὴν ἀπάθειαν ἐκείνην τῶν γνησίων μυστικῶν, ἡ ὁποία τὸν τηρεῖ ἐλεύθερον ἀπὸ ὅλας τὰς ἀνάγκας καὶ ἀπὸ ὅλας τὰς μικρὰς μερίμνας τῆς ζωῆς. Τὸ βλέμμα του, ἤρεμον καὶ φωτεινόν, ἀντανάκλα τὴν εἰρήνην καὶ τὴν πληρότητα τῆς ψυχῆς του. Μᾶς ἀναλύει μὲ προθυμίαν τὴν φύσιν τοῦ μυστικισμοῦ, μᾶς περιγράφει τὴν νοερὰν προσευχὴν, μᾶς ἐκθέτει τὰς περὶ μυστικῆς ἐνώσεως γνώμας τῶν νηπτικῶν πατέρων. Καὶ ἐν ᾧ ὁμιλεῖ ἀπεμάντε ὁμοίαν τὴν συνάντησιν του μὲ τὸ Θεῖον, διαισθανόμεθα τὴν μέθεξιν του

εἰς τὸν Θεόν, γοητευόμεθα ἀπὸ τὴν μεταμόρφωσιν, τὴν ὁποίαν κατορθώνει ἡ πίστις, ἡ συνάντησις καὶ ἡ χάρις, τὴν μαγείαν τὴν ψυχικὴν, τὴν πρόσκτησιν ἐσωτερικῆς δυνάμεως, συνεπεία τῆς ὁποίας ὑπερνικᾷ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὸν κόσμον.

* * *

Ἡ αὕτη εἰρήνη ἀπαστράπτει ἀπὸ τὰ πρόσωπα τῶν ἐρημιτῶν, τῶν κατοίκων τῆς «ἐρήμου», ὡς καλεῖται ἡ βραχώδης καὶ ἀπότομος ἄκρα, ἀπὸ τῶν τοιχωμάτων τῆς ὁποίας κρέμονται οἱ σπηλαιοειδεῖς οἰκίσκοι τῶν. Διέρχονται τὸν βίον ἐν μονώσει καὶ αὐστηραῖς στερήσεσιν, ἐν ἀδιαλείπτῳ προσευχῇ καὶ ἀπολύτῳ σιωπῇ.

Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐγνώρισαν κάποτε τὴν βουτιάν, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ ὁ Γερμανὸς δραματικὸς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὁποῖος ἐπιστρέφει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἔχει ἀπομάθει τὸ χαμόγελο. Οὐδὲν ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποία κινοῦν καὶ ταρασσούν τὴν ὑπαρξίν μας, εὐρίσκει εἴσοδον εἰς τὸν μαγικὸν κόσμον τῆς ἐρήμου τῶν. Τὸ μόνον, ὅπερ ἐπιθυμοῦν οἱ ἀναχωρηταὶ οὗτοι, εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ἡ ψυχὴ. Δι' αὐτοὺς ἰσχύει πλήρως ὅ,τι λέγει ὁ Goethe εἰς τὰ «Μυστήρια» του: «Ἀπὸ τῆς δυνάμι πού ὄλα τὰ ὄντα δένει, ἐλευθερώνεται ὁ ἄνθρωπος, ποῦ ὑπερνικᾷ τὸν ἑαυτὸν του». Τὸ ἀδιάλειπτον «Ἄνω σχῶμεν» καὶ ὁ ἐκ τῆς εὐσεβοῦς ἐσωτερικότητος τῆς φύσεως τῶν ἀντλούμενος βίος τῶν παρέχει εἰς αὐτοὺς τὴν δύνάμιν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν μαγείαν τῆς ψυχῆς. Τὸ «μολαταῦτα», τὸ ὁποῖον ἀντιτάσσουσιν εἰς τὴν ἄνοιαν τοῦ κόσμου τούτου καὶ τὸ ὁποῖον ἀντλοῦν ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς τῶν βεβαιότητος, ἔχουν βέβαιοι κοινὸν πρὸς ὄλους τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἄθω, ἂν καὶ ὁ βαθμὸς τῆς εὐσεβείας καὶ τὸ μέτρον τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐνώσεως εἶναι διαφορετικά. Ὁμοιάζουν πρὸς τοὺς κατὰ τὸ ὕψος διαφόρους τόνους μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μουσικῆς συμφωνίας. Ὑπεράνω τοῦ χαλαρωτέρου τρόπου τοῦ βίου τῶν Ἰδιορρύθμων μονῶν ἴσταται ἡ αὐστηροτέρα ἀσκήσις τῶν κοινοβιακῶν καὶ ὑπεράνω ἀμφοτέρων τούτων ἡ μονήρης εὐσέβεια τῶν ἀναχωρητῶν. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἐμφανίζει πλουσίας παραλλαγὰς. Οὕτω ὑφίσταται μεγάλη ποικιλία ὡς πρὸς ταῖς μορφαῖς τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ κοινοῦ ἰδεώδους.

Ἐπισκοπῶν τις ὄλας αὐτὰς τὰς μορφὰς, ἀπὸ τῆς Ἰδιορρύθμου καὶ τῆς κοινοβιακῆς μέχρι τῆς σκητικῆς, τῆς κελλιωτικῆς καὶ τῆς ἐρημητικῆς, τῆς ὁποίας προστάδια μόνον εἶναι αἱ λοιπαί, ἐνθυμεῖται τοὺς ἐπαλλήλους κύκλους τοῦ Δάντη ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν καθαρμῶν ἢ τοὺς δόκτορας τῆς ἐκκλησίας, σύμβολα τῶν βαθμίδων τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν, ποῦ τοποθετεῖ ὁ Goethe εἰς διάφορα ὕψη εἰς τὴν τελευταίαν σκηνὴν τοῦ «Faust».

* * *

Οὕτω τὸν ἐπισκέπτην τοῦ Ἁθῶ συνοδεύει ἀδιαλείπτως τὸ συναίσθημα τῆς παρουσίας μιᾶς ἀνωτέρας πραγματικότητας, ἡ ὁποία εἶναι χειροπιαστὰ τρόπον τινὰ παρούσα.

Ἀπὸ αὐτὴν ἀντλοῦν οἱ μοναχοί, ἀνεξαρτήτως βαθμοῦ καὶ μορφώσεως, τὸ φῶς, ποὺ φέγγει μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τῶν. Αὐτοῦ τοῦ φέγγους σύμβολον εἶναι τὸ φῶς τῶν κανδηλῶν, ποὺ καίει ἀκόμητα μέσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ ἀναρίθμητα παρεκκλήσια τῶν μονῶν. Πρὸς τὸ φῶς αὐτὸ συναγωνίζεται ἡ μελιχρία λαμπρότης, ποὺ λαμπρύνει τὰς ὄψεις τῶν ἀδελφῶν, ἀπόρροια τῆς κατανικήσεως τοῦ ἑαυτοῦ τῶν καὶ τοῦ κόσμου διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀλυγίστου στρόφης τῆς ψυχῆς τῶν πρὸς τὸ Ἅγιον. Διότι ἡ πίστις εἰς κάτι τὸ Ἄνωτερον παρέχει τὴν ἐσωτερικὴν ἐκείνην δύναμιν, ποὺ κατανικᾷ τὴν ἀγροίκον ἀνοίαν τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ ὑψώνει εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη νίκη. Ὅλα ἐπὶ τοῦ Ἁθῶ εἶναι δημιουργήματα τῆς πίστεως αὐτῆς καὶ ὅλα ἀνάγουν εἰς τὸν ὑπερβατικὸν κόσμον τοῦ ἁγίου, ἄνθρωποι καὶ ναοὶ καὶ καλλιτεχνήματα. Μέσα εἰς τὴν πραγματικότητα αὐτὴν τοῦ Ὁλοῦ Ἁλλοτρίου δὲν ὑπάρχει χρόνος, διότι τὸ παροδικὸν οὐδεμίαν ἔχει δύναμιν ἐπὶ τοῦ πυρῆνος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐκ τοῦ ὁποίου ζοῦν οἱ μοναχοί. Διότι «ἐλευθερωμένοι ἀπὸ τὸν χρόνον εἶναι ὅλοι ἐκεῖνοι, ποὺ ζοῦν ἀπὸ τὸ ἐσώτατον τῆς ψυχῆς τῶν, ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν ἀληθινήν, τὴν οὐσιώδη ζωὴν, τ. ἔ. ὅλοι ἐκεῖνοι, ποὺ καταφεύγουν εἰς τὴν ἐσωτερικότητά τῶν, συγκεντρωμένοι εἰς τὴν σύμφωνον πρὸς τὴν οὐσιώδη φύσιν τοῦ ἀνθρώπου κλήσιν». Ἡ ἐρημία τῶν συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι «εἶναι πρόθυμοι πρὸς τὰ ἐσωτερικά τῶν βάρη», ὅτι ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ πίπτουν καὶ νὰ ἀναπεύωνται ὑπομονητικὰ ἐπὶ τῶν ἐνδομύχων ἐκείνων βαρῶν, ἵνα ὁμιλήσω μὲ τὰ λόγια ἐνὸς μοναχικοῦ ποιητοῦ τῶν χρόνων μας. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἐρημικοὶ ἀπὸ ἔλλειψιν, ἀπὸ τὴν ἀποκοπὴν τῆς ἐπικοινωνίας πρὸς τὸν κόσμον. Ἡ ἐρημία τῶν δὲν εἶναι ἀπομόνωσις, ἀλλ' ἐσωτερικεύσις. Ἀπὸ τὴν ὑπερεκχείλισιν τῆς ἐσωτερικότητός τῶν εὐρίσκουν τὴν ὁδὸν πρὸς τὸ Ὑπεραίσθητόν καὶ ἐξ αὐτῆς ἀντλοῦν τὴν βεβαιότητα τῆς ἐνορατικῆς τῶν γνώσεως, τῆς ἀμέσου πείρας τοῦ Θεοῦ. Ἐντεῦθεν ἡ περιφρόνησις τῆς κατὰ κόσμον σοφίας, ἡ ὁποία ἐξηγεῖ τὴν τύχην τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ἀθωνειώδος σχολῆς. Ἐκ τῆς μονήρους ταύτης ἐσωτερικότητος παρέχουν νόημα εἰς τὸν βίον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν θάνατον. Καὶ ἐπειδὴ οἱ νεκροὶ τῶν «πίνουν ἀπὸ τὴν πηγὴν, τὴν ὁποίαν ἀκούουν μόνον οἱ ζωντανοί», δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ τὸ θνητόν τῶν περίβλημα.

Ὅσοι κατὰ τὴν περιπλάνησιν τῶν ἀνα τὸ θεοσκέπαστον Ὁρος ἔτυχε νὰ συναντήσουν τοὺς ἐκλεκτοὺς, ὅπως λ. χ. τὸν λόγιον αὐτοδίδακτον τῆς Μονῆς Ἰβήρων, τὸν ἀπλοϊκὸν μελετητὴν τῆς Γραφῆς τῆς Λαύρας, τὸν σεβάσμιον χημικὸν τοῦ ἁγίου Παύλου, τὸν σεμνὸν μυστικὸν τῆς μονῆς Διονυσίου, μερικοὺς ἀναχωρητὰς τῆς «ἐρήμου», τῶν Καρουλιῶν ἢ τοῦ ἡσυχαστηρίου τῶν Δανιηλαίων ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν Κατουνιῶν, ὡς καὶ μερικοὺς ἀγιογράφους εἰς τὴν σκῆτην τῶν Καυσοκαλυβίων, θὰ φέρουν μέσα τῶν καθ' ὅλον τὸν βίον τὴν ἀνάμνησιν τοῦ βιώματος τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δυνάμεως, ποὺ ἀκτινοβολεῖται ἀπὸ τὴν λαμπρυσμένην προσωπικότητά τῶν. Ἡ ἀναστροφή μαζὶ τῶν φέρει ἀκουσίως εἰς τὸν νοῦν τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Schiller ἀπὸ τὸν Goethe: Μέσα του, λέγει, ἔζη ἡ ροπή τοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἤσκει ἐξευγενίζουσαν ἐπίδρασιν, ἀκόμη καὶ διὰ τῆς ἀπλῆς παρουσίας του.

* * *

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἀνάλογα βιώματα ἀποκομίζει κανεὶς ἀπὸ ὅλας τὰς μονὰς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἀλλ' ἡ ἰδιοτυπία τοῦ Ἁθῶ μοῦ φαίνεται ὅτι συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ὑπάρχει τοσαύτη συρροὴ μονῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ δύναται τις νὰ ἐπισκοπήσῃ ὅλα τὰ εἶδη καὶ ὅλα τὰ στάδια τῆς εὐσεβείας καὶ νὰ γνωρίσῃ τὰς μορφὰς τοῦ μυστικισμοῦ, ὡς εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Ἁθῶ. Δι' ὅλας ἴσως τὰς μονὰς τῆς χριστιανοσύνης ἰσχύει ὅτι εἶναι ἀπὴχησις ὑπερκοσμίου μουσικῆς. Ἀλλὰ διὰ τὰς μονὰς τοῦ ἁγίου ὄρους ἰσχύει κατ' ἐξοχὴν ὅτι Γάλλος ἐπισκέπτης εἶπε περὶ αὐτῶν, ὅτι δηλαδὴ εἶναι οὐρανια ἀρμονία ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου τῶν ἀγγέλων. Θὰ προετίμων νὰ ἐκφράσω τὴν βεβαίωσιν ταύτην μὲ λέξεις τοῦ Rilke: «Ἐνας τόνος, ποὺ εἶναι πάντα παρὼν καὶ ποὺ ἡμεῖς τὸν ἀκούομεν καμμιά φορά».

Ὅσα διηγῆθην εἶναι ἀμυδρὰ ἀπήχησις τοῦ τόνου αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον εἰς στιγμὰς ἑορταστικὰς ἐνόμισα ὅτι ἤκουσα, βιώματα «ἀσημένιων ματιῶν», ποὺ μᾶς χαρίζει ἐνίοτε ἡ ζωὴ. Ποῖον εἶναι τὸ νόημα τοῦ ἀκουσθέντος αὐτοῦ τόνου, ποῖον τὸ μήνυμα, ποὺ ἔχει νὰ ἀγγείλῃ τὸ ἅγιον ὄρος; Μὲ ἄλλας λέξεις, τί ἔχει νὰ μᾶς εἴπῃ, τί ἔχει νὰ εἴπῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦ παρόντος, ποὺ ζῆ μέσα εἰς τὴν μεγάλην κρίσιν, ὁ Ἁθῶς;

Ὅλοι γνωρίζομεν τὴν κρίσιν αὐτὴν. Τὰ κύρια γνωρίσματά της εἶναι τὰ ἀκόλουθα: Ἀπώλεια τῆς ἀληθινῆς μας οὐσίας, ἀμφιβολία περὶ τοῦ νοήματος τῆς ὑπάρξεως, Ὑβρις, τ. ἔ. ὑπερτίμησις τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων, ἀποκλειστικὴ ἐμπιστοσύνη εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, σβήσιμον ὅλων τῶν ἀσπρῶν τοῦ ψυχικοῦ στερεώματος, καὶ ὡς

συνέπεια ὄλων τούτων τὸ συναίσθημα τῆς ἀνεσιτιότητος, ὁ πνιγηρὸς πόνος τοῦ κενού, σχετικοποίησις ἢ μηδενιστικὴ ἀρνήσις τῶν πνευματικῶν ἀξιών, ρηχότης τοῦ Διαφωτισμοῦ, ἐξωτεροποίησις τοῦ βίου καὶ ὡς ἐσχάτη συνέπεια ὁ ἀφανισμὸς τῆς προσωπικότητος. Τελοῦμεν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀπροσώπων δυνάμεων τοῦ σύμπαντος. Προσπαθοῦμεν νὰ κατορθώσωμεν τὸ ἀδύνατον, νὰ ζῶμεν χωρὶς πίστιν εἰς ἀνωτέραν τάξιν τοῦ κόσμου καὶ ἐν ὄνυματι ἐνὸς ἀθέου ἀνθρωπισμοῦ, μὲ ἄλλας λέξεις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀτόμου, τὸ ὁποῖον ἀντλεῖ τὴν ἀξίαν του ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν τῆς ὑποκειμενικότητος του. Οὕτω ἔχασεν ἡ ζωὴ τὸν καθηγιασμὸν τῆς καὶ τὴν θέσιν τοῦ Ἁγίου κατέλαβεν ἕνας μηδενισμὸς, τοῦ ὁποῖου τὰ κύματα μᾶς περιβάλλουν ὀλογὲν ἀπειλητικώτερα, ὡς ἤδη προησθάνθη ὁ Goethe καὶ προεῖπεν ὁ Nietzsche. Ἔτσι ἐπαληθεύουν τὰ λόγια τοῦ Rilke: «Τρομαγμένα καὶ χωρὶς νόημα εἶναι τὰ χρόνια, ἂν πίσω ἀπὸ τὴν ματαιότητά των δὲν κυβερνᾷ κάτι τὸ σταθερό».

* * *

Τὸ μήνυμα τοῦ Ἁθῶ πρὸς τὸ παρὸν συνίσταται εἰς τὴν προτροπὴν πρὸς ψυχικὴν συγκέντρωσιν, πρὸς οὐσιώδη, ἀληθινὴν ζωὴν. Εἶναι κραυγὴ πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν μας κόσμον. Διότι ὅ,τι ἐμποιεῖ κυρίως ἐντόπως ἐπὶ τοῦ Ἁθῶ εἶναι ἡ ἐσωτερικότης. Καὶ ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος εἶναι ὁ ἀληθινός, ὁ οὐσιώδης κόσμος, ὁ ὁποῖος πραγματοποιεῖται, ὡς ἡ οὐσία τῶν ἀγγέλων «μέσα εἰς τὴν δίνην τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν ἑαυτὸν των» κατὰ τὴν φράσιν τοῦ ποιητοῦ. Μόνον ἐντὸς αὐτοῦ συναντᾷ κανεὶς τὸ θεῖον, διότι, ἐδῶ τὸ ζῆ κατ' ἄμεσον τρόπον. Διὰ τοῦτο ὁ βαθὺς λόγος, ὅτι εὗρεσις τοῦ Θεοῦ σημαίνει κατὰ πρῶτον λόγον εὗρεσις τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ἀπὸ τὸ βίωμα αὐτὸ τοῦ θεοῦ ἐκπηγάζει ἡ βεβαιότης, ἡ ἀδιάσειστος πίστις εἰς τὸ Ὑπεραισθητόν, ἡ ὁποία γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν μας ἐμπειρίαν. Διότι ἡ ψυχὴ ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρον κράτος ἀπεράντου ἐσωτερικότητος, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον ἐπικρατεῖ τρόπος κατανοήσεως τοῦ ὄντος διάφορος ἐκείνου, πού ἰδιάζει εἰς τὴν νόησιν. Μόνον τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ἀληθείας ἔχει τὴν δύναμιν νὰ βαστάζῃ ὀλόκληρον τὴν ἀνθρώπινην ὑπαρξιν. Διὰ τοῦτο συνησθάνθησαν πάντοτε οἱ ἄνθρωποι τὴν

ἀλήθειαν αὐτὴν ὀρμεμφύτως ὡς τὴν καθ' αὐτὸ ἀλήθειαν, ὡς λέγει κάπου ὁ Spranher. Εἶναι βεβαίως «μαγικὴ» ἀλήθειαν, ἐφ' ὅσον θεωρεῖται ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῆς νοησιάρχιας καὶ τῆς ἐν στενωτέρᾳ ἐννοίας ἐμπειριοκρατίας, ἢ εἶναι ἀπλῶς μία πίστις διὰ τὰ ὄμματα τοῦ θετικισμοῦ. Ἄλλ' οἱ κεκτημένοι αὐτὴν ἀντλοῦν ἐξ αὐτῆς τὴν δύναμιν πρὸς ὑπερνίκησιν τῆς στενότητος, τῆς ἀγωνίας καὶ τῆς ἐστερημένης νοήματος κενότητος τοῦ ἐπιγείου βίου. Τοῦ εἶδους αὐτοῦ τῆς ἀληθείας λαμβάνει κανεὶς πείραν διὰ τῆς σιγῆς, ὅπως ἀκούουν οἱ ψαράδες τοῦ Haußmann τὰς μυστικὰς φωνάς, πού ἀνεβαίνουν ἀπὸ τὰ σιωπηλὰ βάθη τῆς θαλάσσης, διὰ νὰ μὴ τὰς λησμονήσουν πλέον. Διότι «ἀποκαλύψεις γίνονται μόνον εἰς τὸν ἐρημικόν», εἰς τὸν «πρόθυμον πρὸς τὰ ἐνδόμυχα βάρη του». Ἡ ἐσωτερικότης εἶναι ὁ τόπος, ὅπου φανερώνεται εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ Ἀνώτερον, ὁ πρὸς τὸ ὁποῖον σεβασμὸς καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ ἀναγνώρισις μᾶς καθιστᾷ ἐσωτερικῶς ἐλευθέρους. Τοῦτο διέγνωσεν, ὡς τόσα ἄλλα, ὁ δαιμόνιος Goethe: «Ἐλεύθεροι δὲν γινόμεθα ἐφ' ὅσον ἀρνούμεθα νὰ ἀναγνωρίσωμεν τίποτε ὑπεράνω μας, ἀλλὰ μόνον ἐφ' ὅσον λατρεύομεν καὶ τιμῶμεν κάτι, πού εἶναι ὑπεράνω ἀπὸ ἡμᾶς». Αὐτό, κατ' ἀκολουθίαν ἢ ἐσωτερικότης καὶ ἢ περισυλλογὴ, διὰ τῆς ὁποίας βιοῦμεν τὸ Ἀνώτερον, ἐπανάγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἀληθινὴν μας πατρίδα, βοηθεῖ ἡμᾶς ὅπως διάγωμεν βίον σύμφωνον πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς φύσεώς μας, ὅπως διασώζωμεν τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου καὶ ἀποβαίνωμεν δημιουργικοὶ ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως. Ὑπαρξίς — λέγει ἕνας ἀπὸ τοὺς βαθυτέρους στοχαστὰς τοῦ παρόντος — χωρὶς βίωμα τοῦ Ἀνωτέρου τούτου, χωρὶς ἐσωτερικότητα, χωρὶς ἀγιασμὸν τοῦ βίου, στερεῖται νοήματος καὶ οὐσίας, καὶ οὔτε ἐσωτερικὴν μορφήν κέκτηται οὔτε δομικὴ πρὸς τὰ ἔξω δυνάμιν. Διότι «τὸ πιὸ εὐγενικὸ μέσο μας εἶναι παρ' ὅσα λένε ἡ πίστη, μαζὶ τῆς καὶ ἡ ἀνθρώπινη πεθαίνει σίγουρα ἢ φύση». Μεθ' ὅσα εἶπομεν θά ἦτο δυνατόν νὰ συνοψίσωμεν τὸ μήνυμα, τὸ ὁποῖον ἀγγέλλει ὁ Ἁθῶς εἰς τὸ παρὸν, εἰς τοὺς γνωστοὺς στίχους τοῦ μεγάλου ποιητοῦ τοῦ «Φάουστ»:

Γύρισε σὴν ψυχὴ σου παρευθός,
Τὸ κέντρο ἐκεῖ θά ξαναβρῆς,
Γι' αὐτὸ κανέναν ἐκλεκτὸς δὲν ἀμφιβάλλει,
Καὶ νόμος κανεὶς ἐκεῖ δὲν θά σοῦ λείψῃ.

N. I. ΛΟΥΒΑΡΙΣ